

BEGÆR OG KRITIK

Göran Dahl: *Begär och kritik*. Symposium Bokförlag, Sverige 240s.

Er du interesseret i samspillet mellem samfundsteori, filosofi, psykoanalyse og sociologi - Adorno, Horkheimer, Lacan, Negt, Kluge, Freud, Ziehe, Habermas, Lyotard m.fl. - så læs videre i denne anmeldelse af Göran Dahls svenske doktorafhandling.

Hovedanliggendet i Göran Dahls afhandling er den kritiske teoris problem. Han indleder med at fastslå, at baggrunden for den kritiske teoris opkomst ikke er teorien, men at det er virkeligheden, som tvinger dem, der vil være kritiske over for den bestående virkelighed, til at producere teorier. Målet er faktisk, at den kritiske teori skal blive overflødig.

I disse postmoderne, poststrukturalistiske og dekonstruktive tider er det utvivlsomt et gammeldags udgangspunkt for en teori. På tværs af forskelle i de nyeste teorier er det jo netop karakteristisk, at teksten som tekst respekteres. Enhver forestilling om at nok så radikale og rigtige forandringer af "virkeligheden" kunne overflødiggøre teorierne er bevidst eller ubevidst baseret på den overbevisning, at hvis virkeligheden ville arte sig .... så! Men det rejser som bekendt det klassiske spørgsmål: hvor tales der med disse idealer fra? Eller er en sådan virkelighedsopfattelse ikke netop en teori? osv.

Spørgsmålet, der kan rejses i forbindelse med Göran Dahls afhandling, er da også, om hans indfaldsvinkel ikke krakelerer i løbet af bogen. Med andre ord om han ikke selv er så påvirket af de nyeste teorier, at hans arbejdsprojekt ikke kan fastholdes inden for den kritiske teori. Men det problem er Göran Dahl helt bevidst om, for hans hensigt er netop at modernisere den kritiske

teori. Han vil modernisere den kritiske teori ved hjælp af begæret. - For at forstå Göran Dahls udlægning af begæret, er det først nødvendigt at præsentere den kontekst, han indskriver sig i.

Göran Dahl vil modernisere den kritiske teori, fordi den efter hans mening er sårbar på ihvertfald tre punkter. For det første fordi den forsøger at forankre kritikken i ren negativitet, dvs. den accepterer ikke, at der kan gives referencepunkter for kritikken. For det andet fordi dens socialpsykologi antager, at virkelig individualitet er gået tabt (bl.a. som følge af en svækkelse af den paternalistiske autoritet), hvorved muligheden for selvrefleksion og opposition er gået tabt. For det tredje fordi den antager, at videnskab i moderne samfund ikke er andet end et udtryk for ren og skær magt og instrumentel fornuft, dvs. at det er umuligt indenfor videnskaben at sige noget, der er gyldigt uafhængigt af den magt, den udtrykker.

I forsøget på at modernisere den kritiske teori fokuserer Dahl på psykoanalysen, for hermed at fremdrage en diskurs, der gør det muligt at gå til bunds i problemerne, in casu at sige noget om hvordan subjektet er konstitueret. Hertil benyttes en kritisk Freudlæsning, der er inspireret af den lacanske psykoanalyse. Samtidig inddrages forskellige versioner af den kritiske teori (Adorno, Horkheimer, Negt og Kluge, Ziehe, Habermas m.fl.), for at vurdere hvordan de betragter subjektet, og hvordan de tackler udviklingen af senkapitalismen. Hermed fastholdes de grundlæggende intentioner i den kritiske teori. Endvidere inddrages sociologien (Durkheim, Weber, Parsons m.fl.), for at vurdere om det er muligt at benytte denne disciplin uden simpelthen at artikulere dens aspekter som system-integrative. For at dette skal blive muligt, er det samtidig nødvendigt ikke kun at betragte den sociologiske indsigt som et udtryk for magt, men som

en gyldig viden. Det mener Dahl er muligt idet sociologiens utopia rekonstrueres. På den måde kan de sociale fænomener analyseres som frembragt ved deres sociale determinanter, og samtidig kan der gøres op med ethvert forsøg på at skabe eller stille ontologiske fordringer til det sociales bestanddele, for det ville netop blokere for de utopiske og positive aspekter i sociologien.

Inden der skal redegøres for Dahls specielle måde at anvende nøglebegrebet begær på, er det nødvendigt med en kort præsentation af Lacans forståelse af begæret, da det er denne Dahl støtter sig til.

Det, der traditionelt udlægges som subjektets drivkraft, driften, bliver hos Freud i forskellige sammenhænge bestemt som noget, der ganske vist har en somatisk piring som kilde, men som i psyken ikke kan substansbestemmes, driften repræsenteres i psyken. Driften er et grænsebegreb mellem det psykiske og det legemlige, hvorved driften repræsenteres i det psykiske som en forestilling, et symbol. Med Lacans Freud-læsning bliver repræsentationen til den symbolske orden, der stiller sig over for objektet, dvs. objektet symboliseres altid i subjektet, idet skellet mellem jeg'et og den anden institueres. Det er herved, at individet bliver individ, dvs. adskiller sig fra sit andet, det være sig andre subjekter eller sig selv. Kort og godt: idet individet opnår en symbolfunktion, bliver det i stand til at forholde sig.

Individets evne til at symbolisere er et resultat af en udvikling, der ikke her skal redegøres for. Men det skal pointeres, at den symbolske ordens indstiftelse af Lacan betegnes som et nærvær af udtrykket og et fravær af indholdet, eller et nærvær af symboler og et fravær af objektet. Videre at sproget i denne forbindelse er vigtig. Det er netop et symbolsystem. Idet driften forsøges artikuleret i sproget, er det, at den bliver til begær. Begæret

konstitueres gennem indtrædelsen i sproget, som det, som altid ligger udenfor sproget.

Efter dette lille mellem spil skal der vendes tilbage til problemet med at modernisere den kritiske teori ved hjælp af begæret. Dahls spørgsmål er, hvordan begæret kan lægges til grund for kritik. I et forsøg på at svare på dette spørgsmål, generaliserer han nogle aspekter hos Lacan, som måske er problematiske i forhold til den lacanske psykoanalyse, - men det gøres nok ganske bevidst for at få opfyldt intentionerne: at gøre begæret til en kritisk hjælper.

Hovedpræmissen for Dahl er, at det bevidste subjekt - den symbolske orden - hviler på forudsætninger, som ligger udenfor det bevidste subjekt. Der er i og med hans forskydning af denne lacanske tese tale om, at sandheden er forskellig fra viden, eller at objektet ikke går op i begrebet (som det påpeges gør det modsatte sig gældende for Hegels absolutte ånd). Tænkningen er en effekt af, ikke grund for, det subjekt som ytrer sig. Det implicerer en sprogteori, der bryder den logik, hvor individerne kun opfattes som bærere af en allerede given mening.

På den måde slås begærsdiskursen i hartkorn med Horkheimer og Adornos opfattelse af, at civilisationen har nået et sådant stadium, at fornuftsiden er slået over og blevet ufornuftig. Barbari i en tid hvor fornuften skulle realiseres. Det centrale er her, at barbariet ikke er et resultat af historiske tilfældigheder eller ideologiske perversionser, dvs. fejludviklinger, men barbariet er at finde i selve tænkningen.

Der er ingen tvivl om, at Dahls intention er relevant og spændende: at fastholde, konsolidere og argumentere for at betydningsbærerne (signifianterne) har en aktiv rolle, dvs. "mening" er noget som skabes, og ikke noget som findes hinsides hos Gud eller i den begrebsløse virkelighed. Men

spørgsmålet er, om den lacan'ske psykoanalyse kan tænkes inden for en eller anden "dobbeltlogik", som der i forlængelse heraf lægges op til, idet civilisationens skyggesider skal medtænkes. Dahl skriver uformidlet, at den ledende metafor for skyggesiden bør være begæret!

Omdrejningspunktet er således begæret sat i relation til fornuften, hvorved det skulle blive muligt at udøve kritik i moderne samfund. Det er en strategi, der på den ene side ikke må tippe over og blive til ren begærphilosofi eller til en postmodernisme, hvor forholdet mellem fornuft og begær polariseres (f.eks. Lyotard), hvorved der ikke ville blive plads til en kritikbastion. På den anden side må begæret ikke negeres, hvorved man ville komme til at reproducere nogle af de repressive træk i den moderne civilisation (f.eks. Habermas). Nej! Vi må på samme tid være i stand til at se begær- og fornuftssiden af vores liv, og hvilke implikationer dette må få for videnskab og politik, lyder det hos Göran Dahl.

Det kan konkluderes, at begæret ikke må tippe over, så resultatet bliver begærets kritik; derimod skal begærskursen fastholdes inden for rammerne af et kritisk begær. Som sådan er det en spændende og konsekvent gennemført men også diskuterbar afhandling, Göran Dahl har skrevet. Den bør læses af alle, som er interesseret i at fastholde den kritiske teori i en moderniseret form, og som har et minimum af kendskab til Lacan; eksempelvis dem der har læst i de danske sværvægtede Freuds psykoanalyse af Ole Andkjær Olsen/Simo Køppe og Psykoanalyse og videnskabsteori af Niels Egebak, der begge spiller en væsentlig rolle i afhandlingen.

Ole Morsing